

Mündəricat

- 01 Yaşıl TVET – Yaşıl peşə təhsili və təlimi istiqamətində investisiyaların təhlili
- 02 İqlim proqnozları əsasında şagirdlərin yüksək temperatur şəraitinə məruzqalma səviyyəsinin qiymətləndirilməsi
- 03 Səriştələr birliyi təşəbbüsü: birillik fəaliyyətin nəticələri
- 04 Şagird nailiyyətinin qiymətləndirilməsi və test nəticələrinin təhsilə qoyulan sərmayəyə təsiri

Yaşıl TVET – Yaşıl peşə təhsili və təlimi istiqamətində investisiyaların təhlili

01

Qlobal İnkişaf Mərkəzi (Center for Global Development) tərəfindən 2013-2022-ci illəri əhatə edən “Yaşıl peşə təhsili və təlimi (Yaşıl TVET) istiqamətində investisiyaların təhlili” adlı hesabat təqdim edilmişdir. Hesabatda beynəlxalq maliyyə tərəfdaşlarının peşə təhsili və təlimi sahəsinə göstərdiyi dəstək təhlil edilir. Əhməd İqbal və Helen Dempster tərəfindən hazırlanmış bu sənəd ekoloji cəhətdən davamlı iqtisadi fəaliyyətlər üçün tələb olunan peşə və texniki sərişlərin inkişafına yönəlmiş layihələrin yerini və bu sahədə mövcud metodoloji çətinlikləri müəyyənləşdirməyi hədəfləyir. Hesabat OECD-nin Creditor Reporting System məlumat bazasına əsaslanaraq 2013–2022-ci illərdə TVET və xüsusilə yaşıl bacarıqlar (ekoloji cəhətdən davamlı iqtisadi fəaliyyətlər üçün zəruri olan peşə və texniki sərişlələr) üzrə layihələrin maliyyələşdirilmə miqyasını araşdırır.

Hesabatda göstərilir ki, son onillikdə beynəlxalq donorlar TVET proqramlarına ümumilikdə təxminən 7,5 milyard ABŞ dolları həcmində maliyyə ayırmışdır. Bu vəsaitlərin əsas hissəsi məhdud sayda maliyyə tərəfdaşı tərəfindən ayrılmışdır. Ən böyük maliyyəçi 3 milyard ABŞ dollarından çox vəsaitlə Almaniya olmuşdur. Sonrakı yerlərdə ABŞ (860 milyon dollar), Kanada (830 milyon dollar), Avstraliya (580 milyon dollar) və Dünya Bankı (450 milyon dollar) qərarlaşır. Lakin inkişaf etməkdə olan ölkələri dəstəkləmək üçün dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən təqdim olunan rəsmi maliyyə və texniki yardımın (ODA) ümumi strukturu nəzərə alındıqda, TVET-ə ayrılan vəsaitin payı nisbətən aşağı səviyyədə qalır və ümumi yardımın 2 faizindən azını təşkil edir. Bu vəziyyət qismən TVET layihələrinin effektivliyinə dair kifayət qədər analitik məlumatların olmaması ilə izah edilir.

Maliyyə tərəfdaşlarının TVET sahəsində coğrafi prioritetləri bir-birindən fərqlənir. Məsələn, Almaniya dəstəyini əsasən Asiyanın inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadiyyatına yönəldir. ABŞ-nin prioritetləri daha çox Şimali Afrika regionunda cəmlənir, Kanada isə fəaliyyətini həm Cənubi Asiya, həm də Cənubi Afrika arasında bölüşdürür. Ümumilikdə TVET üzrə ən böyük həcmdə yardım alan ölkələr sırasında Çin, İndoneziya, Hindistan, Efiopiya və Mozambik yer alır. Hesabatda xüsusi diqqət TVET proqramları çərçivəsində “yaşıl bacarıqların” inkişafına yönəldilmişdir. Bu çərçivədə keçirilən təlimlər bərpa olunan enerji, enerji səmərəliliyi, dayanıqlı kənd təsərrüfatı və ekosistemlərin bərpası kimi istiqamətləri əhatə edir.

Araşdırma göstərir ki, “yaşıl” bacarıqlar üzrə layihələrin payı hələlik ümumi TVET portfelində məhdud səviyyədə olsa da, bu göstərici tədricən artır. Son illərdə həmin layihələrin nisbəti 2–2,5 faiz səviyyəsinə yüksəlmişdir. Ən çox maliyyələşdirilən istiqamətlər sırasında bərpa olunan enerji texnologiyaları, xüsusilə günəş enerjisinə əsaslanan fotovoltaiq (PV) sistemlər üzrə təlim proqramları ön plana çıxır. Bununla yanaşı, hidroenergetika, külək enerjisi və dayanıqlı kənd təsərrüfatı sahələri də əhəmiyyətli paya malikdir.

“Yaşıl bacarıqların” inkişafına yönəlmiş TVET layihələrinin həyata keçirildiyi ölkələr arasında Mərakeş, Kot-d’İvuar, Burkina-Faso, Banqladeş və Peru ön sıralarda yer alır. Bu isə onu göstərir ki, maliyyə tərəfdaşları peşə bacarıqlarının inkişafına dəstəyi daha çox bərpa olunan enerji proqramlarının artıq formalaşdığı ölkələrdə paralel şəkildə genişləndirməyə üstünlük verirlər.

Hesabatda xüsusi vurğulanan məsələlərdən biri TVET üzrə investisiyaların dəqiq ölçülməsi ilə bağlı metodoloji çətinlikdir. Əsas problem isə TVET və Yaşıl TVET anlayışları üçün vahid beynəlxalq tərifin olmamasıdır. Nəticədə maliyyə tərəfdaşları bu sahədə həyata keçirdikləri layihələri müxtəlif kateqoriyalar altında qeyd edir və bu da məlumatların sistemli izlənməsini çətinləşdirir. Məsələn, bir çox TVET layihəsi peşə təhsili və təlimi kodu (11330) altında deyil, həm də enerji, ətraf mühit və ya kənd təsərrüfatı kimi digər sahə kodları daxilində qeyd olunur. Araşdırma zamanı müəlliflər müxtəlif açar sözlər və təlim kodları vasitəsilə aparılan əlavə axtarış nəticəsində standart təsnifatdan kənar qalan 3,916 layihə və təxminən 3,9 milyard dollar dəyərində əlavə investisiya müəyyən etmişlər. Bu isə mövcud statistikanın TVET sahəsinə yönələn real maliyyə axınını tam əks etdirmədiyini göstərir.

Hesabatın sonunda TVET sektorunun potensialının daha effektiv reallaşdırılması üçün bir sıra sistemli tövsiyələr irəli sürülür:

- 1.Vahid TVET tərifinin qəbulu:** Beynəlxalq maliyyə tərəfdaşları peşə təhsili və təlimini əhatə edən, eyni zamanda müxtəlif sistemlərə uyğunlaşdırıla bilən ortaq TVET tərfi üzərində razılığa gəlməlidir.
- 2.Maliyyə tərəfdaşlarının hesabatlılıq sistemlərinin təkmilləşdirilməsi:** OECD-nin Creditor Reporting System (CRS) məlumat bazasında TVET üzrə vahid təsnifat kodunun yaradılması, eləcə də “yaşıl” bacarıqların inkişafı kimi kəşifən prioritetlər üzrə xüsusi alt kateqoriyaların formalaşdırılması məqsədəuyğun hesab olunur.
- 3.Nəticələrə dair məlumat bazasının gücləndirilməsi:** TVET proqramlarının sosial və iqtisadi nəticələrinə dair daha sistemli və etibarlı məlumat bazası formalaşdırılmalıdır ki, bu da müvafiq sahəyə əlavə maliyyə resurslarının cəlb edilməsinə töhfə verə bilər.
- 4.İşəgötürənlərlə əməkdaşlığın gücləndirilməsi:** Təlim proqramlarının keyfiyyətini və əmək bazarına uyğunluğunu artırmaq məqsədilə sənaye sahələri və işəgötürənlərlə birbaşa və davamlı əməkdaşlıq mexanizmləri inkişaf etdirilməlidir.

Mənbə: Ahmed Iqbal and Helen Dempster. 2026. *Exploring Donor Investments in Green TVET*. CGD Policy Paper 38K. Washington, DC: Center for Global Development. <https://www.cgdev.org/publication/-exploring-donor-investments-green-tvet>

İqlim proqnozları əsasında şagirdlərin yüksək temperatur şəraitinə məruzqalma səviyyəsinin qiymətləndirilməsi

OECD tərəfindən “İqlim proqnozları əsasında şagirdlərin yüksək temperatur şəraitinə məruzqalma səviyyəsinin qiymətləndirilməsi” (2026) adlı analitik hesabat hazırlanmışdır. Sənəddə şagirdlərin artan temperatur şəraitində hansı risklərlə üzləşə biləcəyini müəyyən etmək məqsədilə yeni metodoloji yanaşma təqdim edilir. Burada əsas diqqət iqlim dəyişikliyinə təhsil mühitinə potensial təsirlərinin və məktəblərin bu dəyişikliklərə uyğunlaşma imkanlarının təhlilinə yönəldilir. Tədqiqat 2050-ci ilədək hansı məktəblərin və hansı şagird kontingentinin yüksək temperatur risklərinə məruz qalacağını müəyyənləşdirməyə yönəlmişdir. Bu məqsədlə müxtəlif ölkələr üzrə məktəblərin coğrafi məlumatları iqlim proqnozları ilə müqayisə edilərək temperatur risklərinin qiymətləndirilməsi aparılmışdır.

Tədqiqatda iki əsas məlumat mənbəyindən istifadə edilmişdir. Birinci mənbə OECD tərəfindən 2024-cü ildə ibtidai məktəblər üzrə həyata keçirilmiş sorğunun nəticələridir. Bəhs edilən sorğu məktəblərin coğrafi koordinatları, institusional xüsusiyyətləri və şagird sayı haqqında məlumatları əhatə edir. İkinci məlumat mənbəyi isə Climate Hazards Centre Coupled Model Intercomparison Project Phase (6 CHC-CMIP6) iqlim proqnozları bazasıdır. Bu model gələcək temperatur dəyişikliklərini coğrafi dəqiqliklə proqnozlaşdırmağa imkan verir.

Tədqiqat ümumilikdə 27 ölkəni əhatə etsə də, məktəblərin coğrafi koordinatlarına dair məlumatların dəqiqliyi nəzərə alınaraq 13 ölkə üzrə daha geniş təhlil aparılmışdır. Təhlil edilən ölkələr arasında ABŞ, Fransa, İngiltərə, Kolumbiya və Çili kimi ölkələr yer alır.

İqlim proqnozlarının qiymətləndirilməsi məqsədilə iki əsas emissiya modeli (gələcək istixana qazı səviyyələrini proqnozlaşdıran iqlim modeli) istifadə olunmuşdur:

-SSP2-4.5 – orta səviyyəli emissiya modeli olub, qlobal temperaturun təxminən 2.1–3.5°C artımını nəzərdə tutur;

-SSP5-8.5 – yüksək emissiya modeli olub, qlobal temperaturun təxminən 3.3–5.7°C artımı ilə xarakterizə olunur.

Tədqiqatda əsas göstərici kimi maksimum hava temperaturunun 30°C-dən yuxarı olduğu günlərin sayı götürülmüş və bu günlər “isti günlər” kimi müəyyənləşdirilmişdir.

Məktəblərin coğrafi koordinatları təxminən 5,6 × 5,6 km ölçülü iqlim şəbəkələri ilə əlaqələndirilərək hər bir məktəb üzrə ayrıca temperatur riski göstəricisi hesablanmışdır. Bu metodoloji yanaşma həm yerli səviyyədə təhlil, həm də ölkələrarası müqayisə üçün etibarlı analitik çərçivə yaradır.

Hesabatda tədris təqviminin temperatur risklərinə təsiri ayrıca təhlil edilir. Bir çox ölkələrdə yay tətlinin ilin ən isti aylarına təsadüf etməsi şagirdlərin yüksək temperatur risklərindən qismən qorunmasına imkan yaradır. Məsələn, Bolqarıstan, Macarıstan və Latviya kimi ölkələrdə ən isti günlərin böyük hissəsi məktəb tətili dövrünə düşdüyü üçün şagirdlərin temperatur risklərinə məruzqalma səviyyəsi nisbətən aşağıdır. Tropik iqlimə malik ölkələrdə isə vəziyyət fərqlidir. Kolumbiya və Kosta-Rikada temperatur il ərzində daha sabit olduğundan, tədris təqvimində aparılan dəyişikliklər ümumi risk səviyyəsinə ciddi təsir göstərmir.

Aparılan təhlilin nəticələrinə əsasən, məktəblərin iqlim dəyişikliklərinə uyğunlaşması üçün bir sıra prioritet istiqamətlər ön plana çıxır:

- İlk növbədə təhsil siyasətinin hazırlanması prosesində məkan əsaslı iqlim təhlillərinin tətbiqi vacib hesab olunur. Məktəblərin dəqiq coğrafi koordinatları və iqlim proqnozları əsasında lokal risk xəritələrinin hazırlanması qərar qəbul etmə prosesinin daha effektiv təşkilinə imkan yarada bilər. Həmçinin bəzi regionlarda tədris təqviminin iqlim şəraitinə uyğunlaşdırılması məqsədəuyğun hesab olunur. Bu yanaşma xüsusilə yüksək temperaturun müşahidə olunduğu dövrlərdə dərs yükünün və tədris prosesinin yenidən təşkilini nəzərdə tutur.
- Digər mühüm istiqamət isə demografik dəyişikliklərin iqlim riskləri ilə birlikdə qiymətləndirilməsi hesab olunur.

02

Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, yüksək temperatur risklərinə məruz qalma səviyyəsi ölkələr arasında olduğu kimi, eyni ölkə daxilində də fərqlənə bilər. Məsələn, Ekvatora yaxın və dağlıq relyefə malik Kolumbiyada temperatur göstəriciləri ərazilər üzrə kəskin şəkildə dəyişir. Belə ki, bəzi bölgələrdə yerləşən məktəblər demək olar ki, ilin bütün günlərində yüksək temperaturun təsirinə məruz qaldığı halda, dağlıq ərazilərdə yerləşən məktəblərdə isti günlər demək olar ki, müşahidə olunmur.

Avropada isə fərqli mənzərə müşahidə olunur. Proqnozlara əsasən, 2050-ci ilədək Fransanın cənub bölgələrində isti günlərin sayının əhəmiyyətli dərəcədə artacağı gözlənilir. İngiltərədə isə temperatur artımından ən çox təsirlənəcək ərazilərin London və onun ətraf bölgələri olacağı proqnozlaşdırılır. Hazırkı iqlim proqnozları yaxın onillikdə yüksək temperatur risklərinə məruz qalan şagirdlərin sayının əhəmiyyətli dərəcədə artacağını göstərir.

Mənbə: OECD (2026), *Using climate projections to assess increasing student exposure to high temperatures* OECD Publishing, Paris

Səriştələr birliyi təşəbbüsü: birillik fəaliyyətin nəticələri

Avropa Komissiyası tərəfindən “Səriştələr birliyi təşəbbüsü: birillik fəaliyyətin nəticələri” adlı sənəd təqdim edilmişdir. Sənəddə Avropa İttifaqında peşəkar bacarıqların inkişafı və təhsil sisteminin modernləşdirilməsi istiqamətində son bir ildə həyata keçirilən layihə, proqram və mexanizmlərdən bəhs olunur. Materialda qeyd edilir ki, Avropada təhsil və bacarıqlar artıq yalnız sosial siyasətin deyil, həm də iqtisadi inkişaf, innovasiya və rəqabət qabiliyyətinin əsas amillərindən biri kimi qiymətləndirilir. Bu yanaşmanın mərkəzində gələcək əmək bazarının tələblərinə uyğun insan kapitalının formalaşdırılması dayanır.

Sənəddə vurğulanan əsas məqamlardan biri də peşəkar bacarıqların inkişafı yalnız təhsil sisteminin deyil, bütövlükdə cəmiyyətin və iqtisadiyyatın strateji prioritetinə çevrilməsidir. Bu məqsədlə Avropa İttifaqı daha güclü idarəetmə mexanizmləri və maliyyələşdirmə vasitələri formalaşdırmağa başlamışdır. Məsələn, bacarıqlar üzrə strateji qərarların koordinasiyası üçün High-Level Skills Board (Bacarıqlar üzrə Yüksək Səviyyəli Şura) yaradılmışdır. Bu qurum özəl sektor, təhsil müəssisələri və sosial tərəfdaşları bir araya gətirərək əmək bazarında tələb olunan bacarıqların müəyyənləşdirilməsinə töhfə verir. Bununla yanaşı, bacarıqların inkişafına olan tələbləri və perspektivləri təhlil etmək məqsədilə analitik məlumatlar və proqnozlar təqdim edən Skills Intelligence Centre (Bacarıqlar üzrə Analitik Mərkəz) yaradılmışdır. Avropa İttifaqı bacarıqların inkişafına genişmiqyaslı maliyyə dəstəyi ayırır. 2021-2027-ci illər üçün müxtəlif proqramlar çərçivəsində təhsil və bacarıqların inkişafı sahəsinə ümumilikdə 150 milyard avro həcmində investisiya nəzərdə tutulmuşdur. Bu vəsait şagird və tələbələrə, müəllimlərə, peşə təhsili alanları, müxtəlif sahələrdə fəaliyyət göstərən işçi qüvvələrini əhatə edir. Bu tədbirlərin keçirilməsində əsas məqsəd gələcək iqtisadi inkişafın tələblərinə uyğun bacarıqların formalaşdırılması və onun inkişafının dəstəklənməsidir.

Sənəddə xüsusi vurğulanan istiqamətlərdən biri məktəb səviyyəsində əsas bacarıqların inkişafıdır. Avropa Komissiyasının mövqeyinə görə, Avropanın global rəqabət qabiliyyətinin əsası məhz məktəb mühitində formalaşır. Bu baxımdan oxu bacarığı, riyazi bacarıqlar, təbiət elmləri, rəqəmsal savadlılıq və vətəndaşlıq səriştələrinin inkişafına yönəlmiş fəaliyyət planı icra olunur. Paralel olaraq müəllimlər üçün rəqəmsal bacarıqlar üzrə metodik materiallar hazırlanmışdır. Həmin materiallar müəllimlərə süni intellekt və informasiya resurslarından məsuliyyətli istifadəyə dair, rəqəmsal savadlılığın tədrisi informasiya savadlılığının gücləndirilməsi üzrə praktik dəstək təqdim edir.

STEM sahəsi Avropada bacarıqların inkişafı siyasətində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu, innovasiya və texnoloji inkişafın həmin sahələrdə formalaşan insan kapitalından bilavasitə asılı olması ilə əlaqədardır. Son bir il ərzində Erasmus+ və digər proqramlar çərçivəsində 280 mindən çox qadına STEM sahələrində təhsil imkanı yaradılmışdır. 2028-ci ilədək bu göstəricinin 1 milyona çatdırılması nəzərdə tutulur. Bununla yanaşı, universitet, özəl sektor və sosial tərəfdaşları bir araya gətirən xüsusi STEAM paneli yaradılmış və bu təşəbbüs əməkdaşlığın inkişafına töhfə vermişdir. Hazırda Avropa Universitetləri Şəbəkəsi çərçivəsində 570 ali təhsil müəssisəsini bir araya gətirən 65 şəbəkə fəaliyyət göstərir. Bu şəbəkələr müxtəlif ölkələrin universitetləri arasında birgə təhsil proqramlarının hazırlanmasına, mikrosertifikatların tətbiqinə və tələbələrin daha geniş təhsil imkanlarından yararlanmasına şərait yaradır.

Sənəddə əmək bazarının tələblərinə uyğun bacarıqların inkişafına xüsusi diqqət yetirilir. Avropa iqtisadiyyatının modernləşdirmə, transformasiya və s. mərhələdə olması bir sıra sahələrdə kadr çatışmazlığını daha da aktuallaşdırır. Bu problemin aradan qaldırılması məqsədilə Skills Guarantee pilot layihəsi və Pact for Skills təşəbbüsü həyata keçirilir. Artıq bu proqramlar vasitəsilə 6,1 milyondan çox insan müxtəlif bacarıqların inkişafı proqramlarında iştirak etmişdir. Avropaya yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin cəlb edilməsi məqsədilə Marie Skłodowska-Curie proqramının genişləndirilməsi və elmi fəaliyyət üzrə karyera imkanlarının artırılması planlaşdırılır. Paralel olaraq, Avropa İttifaqına yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin cəlb edilməsini asanlaşdırmaq məqsədilə yeni viza strategiyası hazırlanır.

03

2026-cı il üçün nəzərdə tutulan yeni layihə bəzi proqramlarda xüsusilə diqqət çəkir. Bu layihə proqrama peşə təhsili və təliminin (VET) modernləşdirilməsi strategiyası, bacarıqların ölkələr arasında tanınmasını asanlaşdırmağa yönəlmiş Skills Portability layihəsi və rəqəmsal təhsil üzrə 2030-cu il yol xəritəsinin hazırlanması daxildir. Bu addımların əsas məqsədi Avropada bacarıqların daha çevik, inklüziv və əmək bazarının tələblərinə uyğun şəkildə inkişaf etdirilməsini təmin etməkdir. Ümumiyyətlə, sənəddə Avropa İttifaqının insan kapitalının inkişafını strateji prioritet kimi qəbul etdiyi, təhsili iqtisadi transformasiyanın mərkəzi elementi kimi qiymətləndirdiyi və bu çərçivədə təhsil sistemi ilə əmək bazarı, innovasiya və sosial inkişaf arasında daha güclü və əlaqələndirilmiş münasibətlərin formalaşdırılmasını hədəflədiyi vurğulanır.

Mənbə: European Union. (2026). *Union of skills: One year of delivery* (Report No. NC-01-26-042-EN-C). Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2766/2509668>

Şagird nailiyyətinin qiymətləndirilməsi və test nəticələrinin təhsilə qoyulan sərmayəyə təsiri

Çikaqo Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən Becker Friedman İqtisadiyyat İnstitutunda fəaliyyət göstərən tədqiqatçılar Derek Rury və Ariel Kalilin “Şagird nailiyyətinin qiymətləndirilməsi və test nəticələrinin təhsilə qoyulan sərmayəyə təsiri” adlı tədqiqat xarakterli məqaləsi nəşr olunmuşdur. Məqalədə valideynlərin övladlarının akademik göstəricilərini dəyərləndirərkən iki əsas informasiya mənbəyini: şagird nailiyyətinin qiymətləndirilməsi və bilik və bacarıqların göstəricisi hesab olunan standartlaşdırılmış test nəticələrini necə şərh etdikləri araşdırılır. Tədqiqatın məqsədi bu iki qiymətləndirmə nəticəsi arasında uyğunsuzluq olduqda valideynlərin hansı informasiya mənbəyinə daha çox etibar etdiyini və bunun təhsilə qoyulan sərmayəyə təsirini müəyyən etməkdir.

Valideynlər övladlarının akademik göstəricilərini birbaşa müşahidə edə bilmədikləri üçün onların təhsildə irəliləyişini mövcud qiymətləndirmə nəticələri əsasında dəyərləndirirlər. ABŞ təhsil sistemində valideynlər övladlarının akademik göstəricilərini əsasən şagird nailiyyətinin qiymətləndirilməsi və standartlaşdırılmış test nəticələri əsasında dəyərləndirirlər. Lakin bu iki göstərici hər zaman eyni nəticələri əks etdirmir və bəzi hallarda bir-biri ilə ziddiyyət təşkil edir. Bu səbəbdən valideynlərin hansı göstəricini daha etibarlı hesab etməsi təhsilə qoyulmuş sərmayənin səviyyəsini müəyyənləşdirmək baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Son illərdə ABŞ məktəblərində qiymətlərin süni şəkildə şişirdilməsi, yəni məktəb qiymətlərinin real akademik nəticələri tam əks etdirməməsi geniş yayılmışdır. Belə ki, orta qiymət göstəriciləri yüksəlsə də, standartlaşdırılmış test nəticələri eyni tempdə artmamışdır.

ABŞ-də 25-50 yaş arasında olan 2079 valideynin iştirakı ilə təcrübə aparılmışdır. Təcrübə zamanı iştirakçılara beşinci sinif şagirdləri haqqında müxtəlif şərti ssenarilər təqdim olunmuşdur. Hər ssenaridə uşağın məktəb qiyməti (A–F) və standartlaşdırılmış test nəticələri (10%-dən 90%-ə qədər) fərqli kombinasiyalarda göstərilmişdir. Valideynlərdən həmin uşağın akademik inkişafını təmin etmək məqsədilə həftəlik nə qədər maliyyə və gündəlik nə qədər vaxt ayırmağın məqsədəuyğun olduğunu qiymətləndirmələri xahiş olunmuşdur. Bu yanaşma tədqiqatçılara hər iki meyarın valideynlərin investisiya qərarlarına təsirini ayrıca ölçməyə imkan vermişdir. Tədqiqat nəticəsində ümumilikdə 23 mindən çox şərti investisiya qərarı təhlil edilmişdir. Valideynlərin cavablarına əsasən, uşağın təhsilinə orta hesabla təxminən 43 dollar və gündə 4 saatdan bir qədər artıq vaxt ayrılması məqsədəuyğun hesab olunmuşdur. Məqalədə valideynlərin qərarları ilə bağlı bir neçə mühüm nəticə müəyyən edilmişdir.

Nəticələr göstərir ki, şagirdin akademik göstəriciləri zəif olduqda valideynlər ona daha çox dəstək göstərməyə meyilli olurlar. Bu isə investisiya qərarlarının kompensasiyaedici xarakter daşdığını göstərir. Orta hesabla valideynlər investisiya qərarlarında məktəb qiymətlərinə standartlaşdırılmış test nəticələri ilə müqayisədə daha çox etibar edirlər. Belə ki, qiymətin bir pillə aşağı düşməsi investisiya səviyyəsində orta hesabla 0,14 göstərici vahidi həcmində artıma səbəb olur. Test nəticələrində analoji azalma isə investisiya səviyyəsinin orta hesabla 0,12 göstərici vahidi qədər artması ilə izah edilir.

Nəticələrdən aydın olur ki, şagirdin qiymətləri və test nəticələri arasında uyğunsuzluq yarandıqda valideynlərin reaksiyaları fərqli olur. Belə ki, uşağın məktəb qiyməti yüksək, test nəticəsi aşağı olduqda, valideynlər təhsilə əlavə sərmayə qoymağa meyil göstərmirlər. Bu halda yüksək qiymətlər aşağı test nəticələrinin yaratdığı narahatlığı müəyyən dərəcədə zəiflədir. Əksinə, məktəb qiymətləri aşağı, test nəticələri yüksək olduqda, valideynlər bunu daha ciddi göstərici kimi qəbul edir və əlavə akademik dəstəyin zəruri olduğunu düşünürlər. Bu nəticə göstərir ki, ailədə təhsilə qoyulan sərmayə qərarlarında məktəb qiymətləri daha dominant rol oynayır.

Tədqiqatın nəticələrindən biri də bu istiqamətdə demoqrafik fərqlərin mövcudluğudur. Belə ki, ispanəsilli valideynlər arasında qiymətlərə üstünlük vermə meyli daha qabarıq şəkildə müşahidə olunur. Araşdırmanın nəticələrinə görə, valideynlərin məktəbdə verilən qiymətlərə daha çox etibar etməsinin əsas səbəbi budur: valideynlər bu qiymətləri şagirdin davranışını (76%) və sosial-emosional bacarıqlarını (46%) əks etdirən daha etibarlı göstərici kimi qəbul edirlər. Eyni zamanda valideynlərin 40%-i standartlaşdırılmış testlərin müəyyən qruplara qarşı qərəzli ola biləcəyini düşünürlər.

04

Tədqiqat göstərir ki, şagirdlərə şişirdilmiş qiymətlərin yazılması valideynləri yanlış qərarlar verməyə və tədbirlər görəyə yönləndirir. Şişirdilmiş qiymətlər şagirdin real çətinliklərini gizlətdiyindən valideynlər əlavə investisiyanın zəruriliyini düzgün qiymətləndirə bilmirlər. Bu baxımdan qiymət şişirdilməsinin yaratdığı fəsadları aradan qaldırmaq üçün sistemləşdirilmiş tövsiyələr təqdim olunur:

- Qiymətlərin şişirdilməsi ilə mübarizə. Təhsil siyasətində prioritet istiqamətlərdən biri qiymətlərin süni şəkildə şişirdilməsinin qarşısının alınması olmalıdır. Süni şəkildə yüksəldilmiş qiymətlər valideynlərdə övladlarının akademik göstəriciləri haqqında yanlış təsəvvür yarada bilər. Bu isə dəstəyə ehtiyacı olan şagirdlərin vaxtında müəyyən edilməməsinə və onların təhsilinə yönəldilməli olan investisiyaların gecikməsinə səbəb ola bilər.

Qiymətləndirmə prosesinin şəffaflığının artırılması. Məktəb və təhsil siyasətini formalaşdıran qurumlar valideynlərə qiymətlər və test nəticələrinin məzmununu, eləcə də uşağın gələcək akademik inkişafını daha etibarlı əks etdirən meyarı aydın və sistemli şəkildə izah etməlidirlər.

Standartlaşdırılmış testlərin rolu. Bu testlər şagirdlərin akademik səviyyəsi haqqında müqayisə oluna bilən məlumat təqdim etdiyinə görə, mühüm informasiya mənbəyi kimi qorunmalı və təhsil sistemində tətbiqi davam etdirilməlidir.

Valideynlərin məlumatlandırılması. Valideynlərə yalnız test nəticələrini təqdim edilməsi kifayət etməyə bilər. Buna görə də qiymətlər və test nəticələrinin birlikdə izah edilməsi daha effektiv hesab olunur.

Tədqiqat göstərir ki, təhsil sahəsində müəyyən informasiya boşluğu mövcuddur və valideynlər subyektiv, şişirdilmiş qiymətlərə həddindən artıq etibar etdikləri üçün uşaqlarının real bacarıq səviyyəsini düzgün qiymətləndirə bilmirlər. Bu isə akademik dəstəyə daha çox ehtiyacı olan şagirdlərin vaxtında müəyyən edilməməsinə və şagirdlər arasında təhsil imkanları üzrə bərabərsizliyin artmasına səbəb olur.

Mənbə: Rury, Derek and Kalil, Ariel, *Interpreting Performance: Evidence on Signal Weighting in Human Capital Investment (February 02, 2026)*. University of Chicago, Becker Friedman Institute for Economics Working Paper No. 2026-20, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.6174458>